

БРОДСКИ У НОВОМ СВЕТУ

Господине конзуле! Даме и господо! Дубоко сам вам захвалан за могућност да наступим у овој чувеној сали, на вечери посвећеној годишњици нашег великог земљака. Данас је овде много оних који о песниковом стваралаштву знају више од мене, и уколико сам се усудио да са вама поделим своја размишљања о односу Бродског са Америком, онда је то само зато што сам много година ту земљу и њен најбољи град делио са њим.

1.

Вест о додељивању Нобелове награде Бродском 1987. године затекла је песника у једном лондонском кинеском ресторану. У првом интервјуу после прекинутог ручка Бродски је рекао да је награду „добила руска књижевност, и њу је добио амерички грађанин“.

Уколико је прва припала Бродском по наследству, онда је статус „Американца“ био продукт не само стицаја околности, већ и свесног избора. О томе говоре редови које сви памте, из стихова посвећених Баришњикову:

*А шћо се шћиче шћоја, іде ће морашћи га се іриземљи –
Земља је свуга шћврга: ірейоручје САД.*

Ту мисао Бродски је детаљно развијао и аргументовао у многобројним интервјуима. Говорећи да је могуће живети у другој земљи само уколико се у њој нешто изузетно снажно заволи, он је прецизно формулисао: „Ја нарочито волим две ствари – америчку поезију и дух америчких закона.“ Потоњи је за њега оваплоћивао индивидуализам који је Бродски сматрао „најпоузданијом препреком злу“. У томе је, у суштини, и смисао његовог говора приликом уручења Нобелове награде: књижевност, спасавајући од баналности зла, чини нас личностима, захтевајући „самосталност мишљења, оригиналност, чак, ако хоћете, и ексцентричност“.

Све то је Бродски проналазио код својих омиљених америчких песника, најпре код Фроста. Размишљајући о њему, успут је објаснио у чему он види разлику између енглеске и америчке поезије. Угледавши дрво, говорио је Бродски, британски песник се присећа који је краљ под њим седео. Амерички песник, исти тај Фрост, са дрветом разговара на равnoj ноzi, изван историјских алузија. То је поезија Новог света, и Бродски никада није заборавио да је он нов, и да у њему глас природе још није толико заглушен културом. О томе је поема *Усїаванка Бакаларскої рїшa*, у којој песник открива своју Америку. Пролог за њу, међутим, нису били ни политика ни поезија, већ Холивуд.

„Сви смо ми изашли из биоскопске сале“, говорио је Бродски, и у њој су приказивали америчке филмове. Откривајући историју совјетске слободе мисли помоћу Тарзана, Бродски ју је настављао са класичним вестернима. Млади Бродски је, причали су ми његови пријатељи, ужасно желео да, као што то раде каубоји на филму, пали шибице, крешући их

о фармерице. (Те фармерице му је, узгред, послао Набоков, чиме се и завршио контакт два идола руско-америчке књижевности.) За примеран вестерн, као и читаво поколење совјетских гледалаца, Бродски је сматрао *Седморицу величанствених*, посебно ону улогу коју је у филму играо његов омиљени глумац, Стив Маквин. Лав Лосев, пријатељ и најбољи интерпретатор Бродског, пише како је песник видео глумца: „Егзистенцијалиста и стоик у једном лику, он је сталожен попут Марка Аурелија, и живи *ојасно*, као што је то захтевао Ниче. Он је, речено америчким сленгом, *cool*.“

Та непреводива, тешко описива, но лако препознатљива особина одговарала је захтевима Бродског према свакој уметности. Хвалећи нешто, он је често говорио: „боје воде“.

2.

У Њујорку је Бродски најдуже живео крај воде, у западном делу Гринич Вилица, у Улици Мортон, која директно излази на рт. Посматрајући фотографије Бродског покрај бродова, Довлатов је закључио да су оне направљене у Лењинграду. На тим фотографијама Бродски заиста изгледа млађе. Као дечак, кажу, сањао је да постане подморничар, и у зрелости је најлепшом заставом сматрао Андрејевску.¹

На старом зиду куће, од црвене цигле, где је живео Бродски, нема меморијалне табле, али ту се увек гурају дошљаци из Русије, који добро знају адресу: Мортон 44. За живота домаћина његово пребивалиште је, попут Шекспира, иза енглеске фасаде скривало италијански надев. Осим двотомног, изузетно похабаног енглеског речника, на радном столу привлачила је пажњу мала гондола-играчка. Унутрашње двориште, где је Бродски често радио, украшавао је лав са крилима, омиљена животиња Бродског, и заставица са звездицама и пругама.

Док је Бродски живео у Мортон стриту, јужни део Менхетна преживљавао је центрификацију, која је на рушевинама индустријске ере изградила посебну естетику Сохоа. Њена суштина је у патини, смештеној у елегантни рам чувених галерија, продавница моде и раскошних ресторана. Ту се све користи, али не у складу са сврхом. Унуци се забављају тамо где су радили дедови, велсовски *елои*,² што расипају тужно наследство *морлока*.³

Та култивисана запуштеност која најбоље квартове Њујорка боји у патину рђе, сродна је поезији Бродског. Бродскоме су драге рушевине, јер оне сведоче не само о паду, већ и о процвату. Тек по изласку из апогеје ми сазнајемо да је највиша тачка прошла. Прави може да буде само изгубљени рај, који је омиљени руски песник Бродског, Баратински, назвао „опустели Јелисеј“. Љубав Бродског према сваком александризму, грчком, совјетском, чак и кинеском (*Писма династије Мини*) објашњава се тиме што историјски пад, издисај цивилизације прати замршеност палимпсеста – противприродна компактност уметности.

Наставивши се у Улици Мортон, Бродски је водио живот њујоршког интелектуалца: често је наступао, држао предавања, борио се у часописима и на митинзима. Био је толико упечатљива фигура да га је његова другарица и саборац Сузан Сонтаг на пријему у ПЕН

¹ Застава бродова војне морнарице флоте Руске империје од 1720. до 1917. године, а од 1992. застава ратне морнарице Руске Федерације. (Прим. њев.)

² Хуманоидна раса из Велсовог романа *Временска машина*. (Прим. њев.)

³ Хуманоидно биће подземља, у Велсовом роману, представљају постљудску расу еволуцијом насталу од *џролеџеријаја*. (Прим. њев.)

клубу, поводом додељивања Нобелове награде Бродском, назвала „омиљеним лауреатом“ града у коме лауреата није било мало.

Проживевши доста година у Њујорку и заволевши га, Бродски скоро да није ни писао стихове о њему. За разлику рецимо од Венеције, тај град се није нашао у његовој поезији. „Њујорк би“, шалио се Бродски, „само Супермен могао да опише, када би писао стихове.“

3.

Зато је у најбољим стиховима Бродског своје место нашла Нова Енглеска, где је он живео и предавао сваке зиме.

У маленом граду јужног Масачусетса, Хедлију, Бродски је добио део старинске куће. Изградили су је 1733. године, и први домаћин је постао преподобни Гриндал Роузон. Бродском се веома допало да живи у кући са историјом. Мада, као у свим старим градњама, собе су биле мале и загушљиве. Зато су велике биле широке јаворове даске пода које су Бродског подсећале на лењинградски стан у коме је одрастао.

Сада је у тој кући музеј, но житељи Саут Хедлија су се и раније поносили својим чувеним суседом. Локалне новине су прве подржале идеју Бродског о великом продору поезије у америчку свакодневицу. „Песник-лауреат САД и житељ Саут Хедлија“, са усхићењем пишу новине, „жели да за америчке стихове направи оно што је *Гигеон* за Библију.“ Бродски је заиста предлагао да се антологија америчке поезије држи заједно са Библијом у свакој хотелској соби у држави. Дочекан са ентузијазмом, тај пројекат, један од многих које је Бродски предложио у циљу популаризације стихова, некако је замро. Али једном сам у метроу угледао два стиха Бродског, са којима је, изледа, почела кампања *Стихови у ѿкреишу* (Poetry in Motion) у Њујорку:

*Sir, you are tough, and I am tough.
But who will write whose epitaph?*

(Замолио сам Владимира Ганделсмана да преведе ове стихове. Он их је превео овако:

*Онога ко ме је ѿогиао и ја ћу ѿогићи гогуше.
Но ко ће коме наручићи молишву за исход душе?)*

У том двостиху, написаном на енглеском, пажњу привлачи истанчана граматика и неочекивана рима. Две врлине његове поезије, које се Бродски свим силама трудио да сачува у преводу. Успех тог грандиозног подухвата, чак и онда када су се њега хватали тако велики песници као што је други лауреат Нобелове награде Дерек Волкот, никако није био очигледан. Бродски је тежио да на други језик пренесе оно што је њему било најдрагоценије: не семантику, већ фонетику. Када је држао предавања, то му је полазило за руком. Хипнотисао је слушаоце својим необичним шаманским маниром. „У његовом извођењу“, написао је један вашингтонски новинар, „стихови илуструју тријумф звука над смислом.“ Али Бродски у преводу на папиру, како је рекао амерички песник који је и сам био предиван преводилац Рилкеа, Роберт Хас, оставља утисак шетње „међу рушевинама отменог здања“. У великој мери управо због непревазиђених потешкоћа поетског превода Бродски је почео да пише прозу на енглеском. За њега је то био начин да се одужи језику који је страшно волео и на ком је, како је он дуго веровао, „немогуће рећи глупост“.

Четрдесет есеја, написаних са истом том интелектуалном интензивношћу и емоционалним импресионизмом, као и његови стихови, постали су амерички еквивалент руске поезије Бродског. Године 1987. прва књига есеја *Less Than One* је још пре Нобелове награде добила једну од најпрестижнијих награда у САД, Награду Удружења критичара. Сазнавши за то, Бродски је са муком задржао сузе.

4.

Од самог почетка свог америчког живота, од тог септембарског дана 1972. године, када га је издавач и пријатељ Карл Профер буквално угурао у учионицу Мичигенског универзитета, Бродски је радио као „учитељ поезије“. Најпре је намеравао да студенте упозна са словенском нотом у светској поезији, али откривши да многи не знају ни енглеске стихове, предавао је све што је сматрао великим. Свој посао Бродски је описивао иронично:

*Као професор реторике живео сам
У колеџу покрај јавној од Слайководних
Језера, куда сам од локалних јлуџака
Био позван за исшезање жила.*

Али када му је приликом сусрета са руским поклонцима неко изразио саосећање, Бродски се оштро успротивио, рекавши да само „та врста делатности пружа могућност да се разговара искључиво о ономе што мене занима“.

Бродски је у учионици наглас размишљао, често прекидајући предавање како би забележио мисао, коју је касније било могуће срести у једном од великих књижевних есеја. Бродски је сматрао да стихови морају да раде на сопственој енергији, као што Фрост каже „леденица на шпорету“. То значи да учионица прати предавача који води дијалог са обнаженом песмом, ослобођеном од филолошких коментара и историјског контекста. Професор из ње извлачи низ смисаоних целина, као мађионичар зечева из шешира. Анализирајући песму, Бродски је показивао пред какво искушење је песника постављао сваки ред. Резултат тог „неприродног“ одабира је то што је дело било савршеније, него оно које је природи полазило за руком. Зато се теза Бродског да је „човек продукт свог читања“ може схватити буквално. Читање је управо она ситуација у којој се реч оваплоћује. Учитељ поезије је у том „културном метаболизму“ фермент који читаоцу омогућује да усвоји духовну храну. Оправдавајући свој занат, Шкловски је говорио да се човек не храни оним што је појео, већ оним што је сварио.

И премда су студенти Бродског најчешће били песници почетници, он их није, као и други зналци књижевног хедонизма, Борхес и Набоков, учио да пишу, већ да читају. Чак је тврдио да је то једно те исто. „Ми можемо да назовемо својим“, говорио је Бродски, „све што знамо напамет.“ И његови студенти, неупознати са традицијом која је давно ишчезла из америчких школа, послушно су бубали стихове. Било је необично и тешко школовати се код Бродског, али су га ђаци волели. И када су у зиму деведесет шесте песника опојали у Цркви Светог Јована, преспеле су дочекивали његови студенти који су у Њујорк допутовали из Нове Енглеске.

5.

Темеље њујоршке Цркве Светог Јована, највеће готичке цркве на свету, поставили су пре више од једног века, а граде је (и реконструишу после страшног пожара 2001. године) и данас. Ту има много знаменитости: кутак песника, као у Вестминстерској опатији, скупоцени витражи, чувена колекција дечјих цртежа, портрет стварања света на кожи бизона (поклон индијанских племена). У Цркви Светог Јована влада либерални екуменски дух. Овде чак и ранојутарњим концертима прослављају у потпуности паганске празнике зимског и летњег солистиција.

На помену, који је пао на четрдесет дана од смрти Бродског, цркву су испунили звуци. Понекад би се чинило да су ти звуци као музика, омиљени композитори Бродског: Персел, Хајдн, Моцарт, понекад као да су стихови Одна, Ахматове, Фроста, Цветајеве, и наравно, самог Бродског. Њих су говорили, вероватно и најбољи песници света: Чеслав Милош, Дерек Волкот, Шејмус Хини, Етони Хехт, Марк Странд. На руском су Бродског читали стари познаници – Лав Лосев, Јевгеније Рејн, Владимир Уфљанд, Анатолије Најман, Томас Венцлова, Виктор Голишев, Јаков Гордин.

После стихова и музике у цркви су палили свеће које су разделили студенти Бродског. Њихов огањ растеривао је мрак, али не и хладноћу. Упркос календару, у Њујорку је било исто тако хладно као и четрдесет дана пре тога. У том на зимски начин строгом ваздуху разлегао се глас самог песника, забележен на траци, који чита песму коју је он још много пре смрти сматрао завршном. Бродски је поезију схватао као разговор постојања са непостојањем у ком је видео савезника који ништа мање од нас жуди да га чују.

*И, ако за брзину свећлосћи не чекаш хвала, исћо
ће, ойшћей нейосћоја, можда, оклој ливени
да цени йокушаје њеној йрећварења у сичо
и за ойворе да захваљује мени.⁴*

Годишњица смрти Бродског је посебан датум за руску Америку. Поделивши живот између две земље, Бродски је свој дан рођења оставио Русији, а свој дан смрти Америци. И сваке године 28. јануара другови и поклоници Бродског окупљају се у легендарном њујоршком клубу-ресторану његовог пријатеља Романа Каплана „Самовар“, како би се присетили песника. За закуску служе Бродском омиљене пељмене, а затим говоре стихове. Сузан Сонтаг, која све до саме смрти није пропуштала те сусрете, највише је волела „Велику елегију Џону Дону“, и говорила ју је „у маниру Бродског“.

6.

Смрт песника је почетак његове будућности: укључивање у ранг класика руске и светске књижевности. Тај дуги процес захтева дубоко разумевање метафизичке позиције, која одређује све остало.

Бродски је увек био истрајан у решавању „последњих питања“. У суштини, читава његова позиција је дубоко религиозна. Атеизам је за песника бескорисна позиција, јер он

⁴ „За све ме кривише, сем за времена заплете...“ у: Јосиф Бродски, *Шћа йреба за чудо : избране йесме*, са руског превео Радојица Нешовић, Академска књига, Нови Сад, 2014, стр. 250. (Прим. йрев.)

има посла са реалношћу језика која не умире. Језик је прототип вечности. Свакодневна литургија песничког рада учи песника да размишља религиозно. То јест да свој мали живот умеће у велико, космичко постојање.

То не значи да је песник обавезан да верује у Бога, јер он заправо никоме ништа не дугује. Друга ствар је што је песник приморан да ради са овом или оном концепцијом загробног живота, макар само зато што су стихови дуговечнији од њиховог аутора. Мисао о бесмртности је директан плод песничког заната. Свака реч захтева риму, чак и ако је она последња. Смрт не може бити дефинитивна уколико се не подудара са крајем строфе. Песма не може да се заврши као тело, било где. О томе је Бродски говорио у својим стиховима. Њихова метафизика је била једноставна и уочљива. Учење о почецима и крајевима мора бити дубоко, а не замршено. Па од песника се ништа ново не може сазнати о постојању Бога (мада би, наравно, било лепо). Од песника се може сазнати како се у његовом стваралаштву одразио покушај да се реши проблем, који је, у принципу, нерешив. Чехов је писао: „Између *ѿосѿоји Бої* и *Боїа* нема лежи читаво големо поље.“ Бродски се неуморно загледао у то *ѿолемо ѿоље*, и уколико је и успео да види више од других, онда је то зато што је у себи пронашао храбрости да у садашњост гледа из будућности. Он је увек имао на уму „чиме ће се“, по његовом омиљеном изразу, „све ово завршити“. И зато је најинтригантнија црта будућности, по мишљењу Бродског, наше одсуство у њој.

Поглед одатле, где нас нема, поприлично мења перспективу. Вероватно само она омогућава да се исправно схвати обичан одговор Бродског на питање о досељењу у САД. Он је увек говорио да је Америка једноставно „наставак простора“. У томе није било ничег једноставног, али све зависи од тога са чиме се пореди.

(Са руској *ѿревела Мелина Панаоѿовић*)